

TÁRSULATI ÜGYEK.

Fegyzőkönyvi kivonatok a társulat üléseiről.

VIII. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ESTÉLY.

Az egyetem vegytani intézetében. 1874 január 2-ikán.

K o h n G y u l a folytatja és befejezi a múlt alkalommal megkezdett mutatónyos előadását „*a hang színezetéről.*“ (Az előadás első részét a jelen füzetben adjuk; második részét a márcziusi füzetben fogjuk közölni.)

S z a b ó J ó z s e f „*a bécsi világtárlat drágaköveiről*“ tartott előadást, melynek befejező részét a februári estélyen igéri előadni.

LVI. V Á L A S Z T M Á N Y I Ü L É S .

1874. január 17-ikén.

Elnök: Than Károly.

A titkár jelenti, hogy a múlt ülés megbízása szerint a vegytani bizottság véleménye alapján a mezőgazd. vegytan szerzőjének eddig benyújtott kéziratát visszaküldte, sajnálatát fejezvéni ki, hogy a társulat e véletlen következtében egy rég táplált reményének már közel hitt megvalósulását látja maga elől ismét eltűnni. — A titkár véleményét a vegytani bizottság elnöke bővebben is indokolja, s a választmány az intézkedést tudomásul veszi.

Felmerülvén a kérdés, hogy az így ismét szabad rendelkezésre jutott 2000 forint mily módon használtassék fel valamely vegytani célra? — egyhangúlag elhatározzatik, hogy erre nézve a közgyűlésnek 2000 frt erejéig nyílt pályázat hirdetése fog ajánlatni.

A titkár felolvassa Dr. K o s u t á n y T a m á s levelét, ki jelenti, hogy már hosszabb idő óta foglalkozik a dohányphysiologiájával és vegytanával s eddigi adatait hajlandó lenne a társulatnak átengedni, további kísérleteihez pedig kéri a társulat támogatását. — A megelőző határozat alapján, ha azt a közgyűlés elfogadja, Kosutány úrnak a nyílt pályázat fog ajánlatni.

A pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelenti, hogy a pénztári könyveket és számolásokat részletesen megvizsgálta s mindent teljesen rendben talált. — Be fog jelenteni a közgyűlésnek.

A könyvtár eddig még nem vizsgálattott meg, s a revisio napja a jövő hétfőre tettvéni ki, a bizottság még a közgyűlés előtt írásban fogja jelentését az elnökeknek benyújtani.

A titkár jelenti, hogy a „Gesellschaft der Naturforscher in Danzig“ társula-

tunkkal csereviszonyba óhajt lépni. — Elfogadtatott.

Jelenti egyszersmind a titkár, hogy Dr. B e n e R u d o l f tagtársunk két év előtt a társulatnak ajándékozott könyveihez egy csinos üveges szekrényt is ajándékozott. — Köszönettel vétegett.

A *könyvkiadó vállalat* részéről jelenti a titkár, hogy az aláírók száma jelenleg 1184. — H u x l e y elemi élettana a múlt decemberben teljesen elkészült, s azok számára, kik a második évi (1873) díjat befizették, már szét is küldetett; továbbá, hogy Darwin művének 2-ik kötete sajtó alatt van, és alaposan remélhető, hogy a jövő tavaszra teljesen elkészül. — Azon kérdést illetőleg, hogy az eddig megjelent és most sajtó alatt levő műveken kívül mi adassék még ki, a bizottság constátálja, hogy eddig tényleg megjelent: Cotta 30 $\frac{1}{2}$ nyomtatott ív, Darwin I. köt. 20 ív és Huxley 20 ív; sajtó alatt van Darwin II. köt. 20 ív. Ez összesen 90 $\frac{1}{2}$ ív. — A felhívásban pedig a három évre (1872, 1873 és 1874-re) ígérve volt 150—180 ív, s így hiányzik még k. b. 60—90 ív. A bizottság ajánlja, hogy ezen hiányt fedezésére a következő művek adassanak ki, ú. m.:

Tyndall, A hő mint a mozgás egyik neme . k. b. 40 ív.

Helmholtz, Népszerű tud.

Előadások . . . „ „ 25 „

Népszerű előadások a természeti tudományok

különböző ágából . . . „ „ 20—25 ív

összesen . k. b. 85—90 ív.

Sajnálattal jelenti egyszersmind a bizottság, hogy Helmholtz „népszerű előadásai“ a már benyújtott és revisio alá vett fordításban nem felelnek meg azon várakozásnak, melyet egy jó fordításhoz

szabatosság és érthetőség tekintetében kötni kell, s hogy a fordítás némely részén a revisor csak úgy segíthetne, ha annyi munkát fordítana az igazításra, a mennyi új fordításra sem kívántatnék. Ezek folytán a bizottság azt ajánlja, hogy a fordító úrnak a kézirat visszaadandó s eddigi buzgó fáradozásainak elismerésül az összesített fordítói és revisori tiszteletdíjnak fele utalványozandó, a másik fele pedig új fordítás készítésére lenne fenn tartandó. A bizottság egyszersmind az új fordítás elkészítésével Báró E ö t v ö s L o r á n d o t, revideálásával pedig Szily K á l m á n t ajánlja megbízatni.

Felmerült a könyvkiadó bizottságban az a kérdés is, hogy a 3. évi cyclus letelte után megújíttassék-e a vállalat? Erre nézve a bizottság azt ajánlja, hogy *igen*, újíttassék meg, de czélszerűnek tartaná, ha erre vonatkozólag legkésőbb a jelen év derekán megkezdetnének a tanácskozások, nehogy az új cyclus is oly készületlenül találja az intézkedő bizottságot, mint az első megindítás alkalmával. — A választmány a bizottság jelentését tudomásul veszi és ajánlatait elfogadja.

Az országos segélyből a „Szabályzat” 2-ik pontja értelmében 1874-re a *növénytan* kerül sorra, s minthogy az ország törvényhozása az 1874-ik évi költségvetésben „országos érdekű kutatások és közlemények” czímén társulatunk számára 4000 forintot megszavazott, a nyílt pályázat kihirdetésének semmi sem áll útjában. — Elő fog terjesztetni a közgyűlésnek.

A Schuster-féle pályakérdési alaptól közel 400 frt állván rendelkezésre, — elhatározzatik, hogy az alapítvány rendeltetése szerint a közgyűlésnek 400 forintos *vegytani* pályakérdés kitűzése fog ajánlatni; a kérdés szövegezésére a vegytani bizottság kéretvén fel.

A titkár előterjeszti S c h e n z l G u i d ó és K e r p e l y A n t a l urak jelentését munkálataik állásáról, a mi tudomásul vétetik s a közgyűlés elé fog terjesztetni.

Bemutatja továbbá H e l l e r Á g o s t és S c h e n z l G u i d ó „véleményes jelentését a meteoroscopikus megfigyelések ügyében.” — Áttétetik a leendő választmányhoz.

Felolvasatott K o n k o l y M i k l ó s indítványa egy Budapesten építendő csillagda ügyében. — A közgyűlés elé fog terjesztetni.

Több folyó ügy elintézése után a választmány megteszi ajánlásait az alapszabályok értelmében a tisztviselőkre és választmányi tagokra; ezzel kapcsolatban azonban elhatározza egyszersmind, hogy a közgyűlésen megválasztandó tisztviselők és választmányi tagok azon alkalommal, midőn megválasztásukról értesíttetnek, egyszersmind megkérdendőek lesznek, ha vajjon a választást hajlandók-e elfogadni s magukra vállalni az alapszabályokban körülírt tisztí kötelezettségeket.

Végül felolvasatott a múlt ülés óta tagokul ajánlottak névsora, kik is rendes tagokul, mind a 74-en, egyhangúlag megválasztattak.

LVII. K Ö Z G Y Ü L É S .

1874 január 21-ikén, A m. tud. Akadémia heti üléstermében.

Elnök: T h a n K á r o l y .

Elnök az ülést következő beszéddel nyitja meg.

I.

ELNÖKI MEGNYITÓBESZÉD

— Than Károlytól. —

Tisztelt Közgyűlés! Van szerencsém ezennel az ülést megnyitni, mely a rendeseknél annyiból nagyobb jelentőségű társulatunk életében, mivel egyikét azon 3 évi időcycilusok befejezésének jelzi, melyekben a társulat ügyeit intéző választmány és tisztikar megújítatik.

Nem szándékom lelépésünk ezen alkalmával a társulat tisztikarának és választmányának e három évbéli tevékenységét felsorolni, még kevésbbé annak sikerét kiemelni. Az elsőről báven fog

a t. Közgyűlés a kimerítő titkári jelentésből értesülni, az utóbbit pedig magokból a tényekből biztosabban lehet megítélni, mint egy rövid elnöki megnyitó keretébe szorított beszéd alapján, mely könnyen az elfoglaltság árnyalatát vegyithetné abba. E helyett inkább engedje meg a tiszt. Közgyűlés, hogy működésünk indokolása gyanánt néhány szóval szabad legyen érintenem azon irányadó eszméket, melyek tevékenységünknek kiindulási pontját képezték azon nagy czél felé, melyet e társulat elérni törekszik.

Társulatunkra e hazában igen nagy és nehéz feladat vár, mely felfogásom szerint nem kevesebb, mint a természet-

tudományok kulturai jelentőségének társadalmi uton érvényt szerezni.

Kérdés, miféle tényezők által érhető el sikeresen e nagy feladat megoldása. Mint egy más helyen alkalmam volt kifejezni, főfontosságú tényezők e tekintetben minden tudományra nézve az új igazságok kutatása és az ezekből fejlődött alapos tanítás rendszere. E feladat teljesítésére közvetlenül a tudományos akadémia, továbbá felsőbb és középtani intézeteink vannak hivatva. De ezek magukban véve nem elégségesek. Mert hogy a fönt kijelölt cél megvalósuljon, egy harmadik, legalább is egyenértékű tényezőre van szükség, és ez nem egyéb mint a fogékonyság társadalmunkban a tudomány kincsének átsajátítására és szellemi életébe való beoltására. Csakis e tényező hathatós közreműködése mellett növekedhetik az előbb érintett intézetek tevékenysége gyors és intenzív kulturai jelentőségre, míg e nélkül kihatásuk alig emelkedhetik sokkal magasabbra annál, hogy egy szűk kör élvezetét, vagy hogy a kenyérkereset mindennapias igényeit kielégítse. Mert habár a legéletképebb volna is a mag, mely tanintézeink által elvettetik, és bármennyi éltető erőt rejtse is magukban azon fénysugarak, melyeket a jelenkori tudomány vivmányai szétárasztanak, hogy e magvak gyümölcsöt hozzanak mindenek előtt a talajnak kell úgy előkészítve lenni, hogy az fogékony legyen és egészséges táplálékot nyújthasson.

A buvárkodás és tanítás tényezőinek kifejtésében, habár mindent nem, de mégis sokat lehet törvényhozási és közgazgatási helyes intézkedések által létesíteni. Ezek azonban legfeljebb közvetve és hosszú idő múlva gyakorolhatnak jó befolyást a harmadik tényezőre; mert e tényező lényege kizárja az octroyálás lehetőségét bármily szelid és jóindulatú alakban jelenjék is az meg. E harmadik tényezőnek kifejlesztése és fokozása azon méretekben és hatálylyal, melyekben arra hazánknak szüksége van, csakis társadalmi úton létesíthető. Éppen ezen feladatban látom súlypontját rejleni társulatunk kulturai feladatának a természettudományokat illetőleg. E tudományokra nézve, tárgyuk és módszerük lényegénél fogva, sokkal több szükség van ilyenmő tevékenységre, mint bármely más tudományzaknál.

A nagy tudományos igazságok felfedezése mindenkor közvetlen és hathatós befolyást gyakorolt a műveltség fejlődésére, úgy hogy a műveltség történetének nagy korszakai a megelőző felfe-

dezések jellegét viselik magukon. Ily befolyással voltak a matematikai igazságok felfedezése a hellén műveltségre, a jogiaké a rómaiakra és az utóbbi 3 század természettudományi igazságainak felfedezése a modern vagy gyakran europainak nevezett kulturára. És valóban, ha az antik és a jelen kultura különbözőzésének forrását elfogulatlanul keressük, határozottan azon eredményre jutunk, hogy e különbözőzés eredete egyenesen a természettudományi nagy igazságok felfedezésére vezethető vissza. Ezeknek befolyása alatt teljesen átváltozott a művelt emberiség világnézete, a mételeyező előítéleteknek egész hadserege semmisített meg, és azon nagy bölcsészeti eszmék egy része, melyek az antik világból inkább csak mint sejtelmek szállottak át ránk, a tárgyilagossággal határos elvekké szilárdultak. Ezek befolyásának tulajdonítandó végelemzetben a gondolkozás módszerének lényeges átváltozása és az objektív ítéletnek az előtt nem ismert szabadsága. Mindezeknek visszahatása volt a tudományok valamennyi ágára, sőt az emberiség mindennemű szellemi és phisikai tevékenységére, melyek által a modern értelemben vett munka az első rangú hatalommá fejlődött. Ezek képezik felfogásom szerint kiválólag a jelen kultura fölényét a régibb kulturák felett.

És ha azt kérdezzük, mi módon voltak a természettudományok az új kulturának ily hatalmas és hódító tényezőivé, erre e tudományszakok története határozottan azon választ adja, hogy e jelentőségük egyenesen onnét származik, mert e tudományok végczélul az igazságnak önzetlen és elfogulatlan kutatását tűzték ki, melyet tárgyuk természeténél, módszerüknél és hatalmas segédeszközeiknél fogva jobban megközelíthettek, mint azt némely hason czélra törekvő társaiknak sikerült.

Jól tudom igen sokan azt tartják, hogy a természettudományok röviden kifejezve a vasútak- és távirdáknak köszönik tekintélyüket. Más szóval, a természettudományok értéke egyedül hasznosságukban rejlik, és hogy azért fejlődtek oly nagy mérvben, mert czélul a hasznosságot tűzték ki, és avatottjai ennek elvei szerint buzgólkodnak. E felfogás azonban csak arra mutat, hogy azok, kik ezt vallják, a természettudományi kutatás módszereiről és azok szelleméről tiszta fogalommal nem bírnak, és ehhez képest az okozatot az okkal tévesztik össze. Igenis, miután a valódilág igaz elismerése egyszersemind jó és hasznos is, az igaznak kutatásánál nyert eredmények

hasznosan értékesíthetők is. Legdöntőbben bizonyítják ezt azon igazságok felfedezéseinek történetei, melyeknek későbbi alkalmazása eredményezte a vasutakat és távírdákat. De hogy haszonlesésre alapított kutatás, valamint a bölcsek követnek felfedezésére nem vezetett, még kevésbé volt képes a szellemi világban maradandó hódításokat eszközölni. Legdöntőbben bizonyítja ezt az alchymia ezredéves története, mely egészben véve, a helyett hogy a kultúra tényezőjévé emelkedett volna, nagyszerű erkölcsi kudarcot vallott, és evvel csaknem nyom nélkül elenyészett.

Az exact tudományok értékének ezen egyoldalú felfogása egyike azon sajnálatos előítéleteknek, melyek a természettudományok valódi kulturajelentőségét, nem mondom megakadályozzák, de egyelőre nem ritkán hamis és téves irányokba terelik, minek mulékony gyümölcse a materializmus azon neme, melytől az egyoldalú idealizmus oly annyira retteg. Mivel az egyoldalú túlzás mint más téren úgy a természettudományokban is néha éretlen és be nem bizonyítható feltevéseket igazság gyanánt hirdet, az idealisták a természettudományt az általuk nem igen gyengéden definiált materializmussal azonosítják. A mi ismét egyoldalú túlzáson alapszik, mert ha azok, kik ezt állítják az exact tudományok valódi szellemébe behatoltak volna, arról győződnenek meg, hogy az elfogulatlan természetbúvárlat az egyik mint a másik rajongás iránt csak részvételt van.

A tapasztalás azt mutatja, hogy éppen a rajongó idealizmus, továbbá a betűkből és absztrakt fogalmakból táplálkozó bölcészet, különösen pedig az iskolai légkörtől elkábított nevelészetű tudákosság az, mely a természettudományoknak — kétségen kívül azon különben tiszteletre méltó félelemből, hogy a materializmus a társadalmat demoralizálja — csak annyiban enged jogosultságot, a mennyiben azok hasznosak, és mai nap már nélkülözhetetlenek, szóval azokat szükséges rosznak tartja. Ezen helytelen felfogásból magyarázható, hogy gyakran csakis ily néven engedik mintegy becsempészni az exact tudományokat a tanítás szervezetébe, midőn a világ-kultúra történelmi tényeivel egyenes ellentétben azt állítják, hogy az exact tudományok a humanizmussal ellentétben vannak, és annyi paedagogiai becsesel, mint a nyelvészet stb., absolute nem bírnak. A jobban értesültek azonban arról vannak meggyőzve, hogy a humanizmus, valamint a nyelvészet mint számos egyéb tudományágak, éppen az exact-

tudományok módszerének visszahatása által e szakokra újabb időben a legelénkebb lendületet nyerték. Ezen előítéletet táplálja az úgynevezett gyakorlat embereinek azon része, kik alapos tudományos képzettség hiányában mindenütt, tehát a buvárlat és a tanügy terén is, kizárólag a hasznosság elvét kívánják érvényesíteni.

A baj az elfogulatlan vizsgáló előtt kétségtelenül a természettudományok céljának helytelen értelmezéséből ered, és első sorban ennek tulajdonítandó, ha néha a nevelés terén a természettudományok avatatlan kezelés mellett valódi kulturai jelentőségek helyett a társadalom egyes rétegeiben éppen azon félszogséget eredményezte, melyet a főnebb érintett buzgólkodás által az illetők elkerülni óhajtottak. Egyébiránt a baj korántsem oly veszélyes, mint azt már évtizedek előtt sokan jövendölgették. A tapasztalás azóta eléggé tanúsította, hogy a kár, mely ez úton netalán előállott, hasonlítva azon vívmányokhoz, melyeket az exact tudományok a szellemi élet és a humanizmus terén felmutathatnak, legalább is jelentéktelen. Szabad legyen e helyen a legjelentékenyebb természetbúvárok egyikének szavait idéznem.

„A teljesen fölismert igazság magával hozza azon veszélyek és hátrányok gyógyszerét is, melyeket az igazság félszeg ismerése itt-ott okozhat. A munkaszerető, mérsékelt és szilárd erkölcsű népek merészen szabad az igazat színről színre látnia; mert nem pusztúl el némely éretlen és egyoldalú elméletek felállítása által, habár ezek az erkölcs és társadalom alapját érinteni látszanak is“.

Mondjuk ki tehát határozottan, hogy a természettudományoknak célja az igazság kutatása, és ne tartsunk annak következményeitől; mert a valóban igaznak ismerete mindenkor csak fel-emelő, de lealacsonyító nem lehet. Így felfogva, a természettudományok kulturai jelentősége a helyes úton fog érvényesülni, és a félszogség nem fogja azt elhomályosítani.

A főnebb érintett előítéletek egyes jelenségei hazánkban is nyilatkoznak épp azon időpontban, midőn tanügyünk átalakításának küszöbén vagyunk. Egyéb akadályok mellett ilynemű előítéletek lényegesen megnehezítik társulatunknak azon cél sikeres elérését, melyet kezdetben vázoltam.

A természettudományi társulat ügyeinek intézői azonban, bizva fajunk romlatlan értelmi és erkölcsi szilárdságában, tevékenységöknél a főnebb vázolt eszmékből indulva ki, eddig legalább bizalmá-

ban nem csatlakoztak, és elég okuk van hinni, hogy, ámbár még csak a kezdet elején vagyunk, folyton izmosodó társulatunk magasztos czélját idővel el fogja érni.

Végül, mielőtt az elnöki széket elhagynám, kedves kötelességemnek tartom, a társulat választmányának, tisztviselőinek, különösen pedig azons két egyénnek, kik a társulat ügyeinek elintézésére a legközvetlenebb és, bátran ki mondhatom, legüdvösebb befolyást gyakorolták, fáradhatatlan és önzéstelen munkálkodásukért őszinte köszönetemet kijelenteni. Ezek után van szerencsém azon kitüntető megbízatást, melylyel bennünket a lefolyt időszak tartamára felruházni sziveskedtek, a t. Közgyűlés kezei közé visszahelyezni.

*

Beszédének elmondása után elnök előterjeszti a közgyűlés napi rendét, mire Dr. Császár Károly azt ajánlja, hogy a szavazatok ne a gyűlés végén, hanem most azonnal adatának be; — a mi elfogadtatván, szavazat-szedőkül Dr. Császár Károly elnöklete alatt Dr. Hohenauer Ignác és Bernáth József nevezettek ki.

A gyűlés rövid időre felfüggesztetik a szavazatok beadatnak.

A gyűlés ismét megnyitvatván, felolvastatnak a többi tisztí jelentések, ú. m.

II.

TITKÁRI JELENTÉS.

— Szily Kálmántól. —

Tisztelt közgyűlés! Ha jelentésem Társulatunk lefolyt évi munkásságáról ezúttal szerényebb eredményeket mutatna is fel: elég mentséget találhatnék a hazai körülményekben. Ki vehetné rossz neven, ha annyi országos balszerencse közt társulatunk munkás tagjait is csüggedés szállta volna meg, vagy ki vehetné rossz neven, ha annyi családot, sőt egész vidékeket sújtó csapás után társulatunk éltető elemében, a művelt közönség részvételében csökkenést kellene is constatálnom.

Azonban nincs okom e mentséghez folyamodni. A múltba ment szerencsétlen év csapásai társulatunk életében nem hagytak észrevehető nyomokat. Munkásságunk köre ép' a lefolyt évben tágult igen jelentékenyen; régi tervek, melyek évek hosszú során a jámbor óhajtasok közé tartoztak, ép' a lefolyt évben váltak valósággá. És a közönség részvétel nem hogy csökkenést mutatna, még folytoni folyvást emelkedőben van. Hivatalbeli tisztelt elődöm, Dr. Kátai Gábor 1868-

ban mondott jóslata: „azon az úton, melyen most haladunk, tagjaink száma 10 év alatt elérheti a két ezeret“ nem egész három év leforgása alatt jóval túl lett szárnyalva, s azt az állapotot, mit a mechanikában mozgó súlyegyenek nevezünk, midőn az erőbeli gyarapodás egyenlővé lesz a veszteséggel, még nem értük el. Társulatunk eleven ereje még folyton folyvást növekvőben van.

Én, tisztelt közgyűlés, ép' a lefolyt év tapasztalásaiban találok a legvilágosabb bizonyosságokat arra nézve, hogy a talaj, melyen társulatunk áll, már meg van szilárdulva. Közönségünkben — bár mit mondjon is némely irónk vagy kiadónk — meg van már a természettudományok bő ismeretének szükségérzete, meg van a tanulási vágy, és a mi bennünket, t. közgyűlés, legközelebről érdekel, meg van közönségünkben a teljes mérvű bizalom társulatunk iránt, hogy művelő feladatának becsülettel meg akar felelni. Sőt meg van benne a jóindulatú elnézés is. Ha néha olyasmit kap is olvasmányul, mit még nem élvezhet, megnyugszik abban, hogy lesznek mások, kik jobb hasznát vehetik. Mi bizunk a közönségben, s a közönség bízik társulatunkban, s e kölcsönös bizalom — semmi egyéb, csakis e kölcsönös bizalom alkotja társulatunk alapját. Én, a meny nyire huzamosabb titkári működésem ideje alatt, a magyar közönséget megismerni tanultam, azon meggyőződést szereztem, hogy ha normális viszonyok között és rendkívüli események bekövetkezése nélkül, társulatunk életében valaha hanyatlás fog mutatkozni, úgy a hiba nem a közönségben, hanem az igazgató közegekben, a társulat választmányában és tisztikarában lesz keresendő. Csak lássanak az illetők, kik nyomunkba lépnek, komolyan a munkához — ne a lelkesedés lobogó tüzével, hisz ez munkaközben hamar kialszik, s különben is az enthusiasmus, a lelkesedés, ha tartós alkotásokról van szó, a lehető legrosszabb tanácsadó, — hanem lássanak a munkához értelmes és türelmes akarattal; úgy a jutalom: közönségünk részvétel és művelődése el nem maradhat. Mert ne higgye senki sem, hogy az, mit e társulat újabb időkben alkotott, s mit a rögtön elért siker némileg a rögtönzés színében látszik előtüntetni, hamaros fellobbanás, pillanati elhatározás műve volna. Kimutathatom a társulat megirt történetéből, hogy mindaz, mit mi ifjabbak új eszmének hiszünk, meg volt pendítve, sőt meg is volt komolyan vitatva e társulat ülésein, már 10—20 évvel ezelőtt.

Ép' tegnap múlt 15 éve, hogy Ko-

o*

rizmics László, társulatunk akkori elnöke indítványt tett a választmányi ülésen, „jönnek össze a társulati tagok közül néhányan tanácskozni a fölött, hogy mi-csoda rendszabályok s eszközök által lehetne a társulatot nagyobb virágzásba hozni, s erre nézve mint alválasztmányt: Jedlik, Sztoczek, Nendtvich, Kovács Gyula, Frivaldszky Imre és Szabó József tagokat nevezte ki.“ — Ugyancsak 1859-ben tette a boldogult Kovács Gyula, társulatunk akkori alelnöke azon indítványt, „adjon ki a társulat a Földtani Társulattal szövetkezve, egy folyóiratot, „Természettudományi Közöny“ czím alatt.“ A választmány az indítványt helyeselte, de a kivitelbe nem vágott bele. 1860 nyarán Szabó József, társulatunk akkori első titkára „egy körülményre figyelemztette a közgyűlést, mely társulatunk működésének irányára befolyással látszik lenni, a mennyiben azt a közel jövőben, ha nem is egészen megváltoztatni, de minden esetre módosítani fogja, — s ez az akademiánál fejlődő nagyobb munkásság a mathem. és természettudományi osztálynál. Ennek természetes és kívánatos következése, hogy az e téren dolgozók, munkáiknak súlyával oda nehezülnek, mi által sok, mi most társulatunk által történik, az akademia által fog történni; a nyomozás, kutatás, a száraz adatgyűjtés és közlés a társulattól át fog, ha nem is egészen, de nagy részben az akademiára menni. Azért azonban korántsem kell gondolni, hogy társulatunknak nem marad teendője, nem lenne még feladata! Igen is van: a száraz nyomozás helyett a társulat lesz a matematikai és természettudományoknak azon organuma, mely a nyert eredményeket népszerűen adja elő, elterjesztésükön, életbeléptetésükön s megkedveltetésükön dolgozik. Ez csupán egyéni véleménye, a választmányban sem volt még szó róla, de azért bátorkodott a közgyűlésen megpendíteni, hogy azok, kiket közelebről érdekel, szintén gondolkozzanak róla, s a dolognak ideje legyen kellőleg megérni.“ — Ugyancsak 1860-ban a téli közgyűlésen Szabó indítványozta először, „hogy a társulati működés népszerűsítése és a természettudományok terjesztése érdekében azon előadásokon kívül, melyeket akkoráig tartottak, előadási cyclusok is tartatnának népszerű modorban, a nagy közönség számára. Ha kivihető, még ez idén kellene megkezdenuünk, ha nem találkoznak előadók az idén, tehát elmarad a jövő ősze, de a dolog megpendítése nem sükségtelen.“ — 1861 tavaszán a boldogult Bugát Pál, társulatunk akkori nagyérdemű elnöke, előterjeszté

Kátai Gábor indítványát, „hogy vajjon nem volna-e czélszerű társulatunknak a tudományok mindegyikére kellő kézikönyv iratását s kiadását megkezdeni. E tárgyhoz többen hozzászólottak, kik az eszmét alapjában bár mennyire helyeselték is, de részint mivel a m. tudományos akademia az ily kézi-könyveknek verseny útjani készítettését már megkezdte, részint mivel szűk pénzalapja társulatunknak a mostani munkáltatási körén való kiljebb terjeszkedést semmi módon meg nem engedi, a jelenlevő tagok közhelyeslésével, ily indítvány fogatosítását társulatunk által kedvezőbb időre halasztandónak nyilvánították.“ — Ezután a buzgó elnök kérdésbe tevő: „hogy nem indíthatna-e meg társulatunk egy természettudományi folyóiratot? Itt is az előbbihez hasonló lett a válasz. Társulatunk kevés pénzeréje mellett jelenben elégségesnek s czélszerűbbnek hiszi csak eredeti dolgozatok készítését sürgetni és ilyenek kiadását eszközölni; buzgó azonban benne a vágy a természettudományi ismeretek terjesztését és népszerűsítését mielőbb folyóirat által is eszközölni, s úgy hiszi e czélja kivitelére a szaklap-olvasó közönségnek melegebb részvéte egy magában is elégséges volna, melyre nézve a jelenlevő tagok fölkértek, hogy ez utóbbi eszmét mind magán köreikben, mind pedig a lapok útján a nagyobb közönség közt is terjeszteni iparkodjanak, s a részvét ébresztése által egy ily folyóirat mielőbbi megindíthatását eszközölni buzgólkodjanak.“

De elég már a régi dolgok idézéséből! Mint indultak meg a természettudományi estélyek Sztoczek József szavára s Than Károly vezetése alatt 1867-ben, mint váltak a többi tervek is 10—12 év múlva valósággá, a t. közgyűlés előtt eléggé ismeretesek. A gyümölcs lassanként megérett, nekünk már csak le kellett azt szakítani!

A múlt évi január 15-én végbement közgyűlés óta Társulatunk 7 szakgyűlést, 8 természettudományi estélyt és 9 választmányi ülést tartott.

A szakgyűlésen következő tagtársaink tettek előterjesztéseket: Wartha Vincze: *a gázok fajmelegéről*; Lengyel Béla: *az acetont illető újabb vizsgálódásokról*; ugyanó *a mesterséges coninról*; B. Eötvös Loránd: *a capillaritás elméletéről*; Schuller Alajos: *a széneny fajmelegének meghatározásáról*; Szily Kálmán: *a hőfok absolut mértékéről*; Högyes Endre: *a felbontott vér hatásáról, a sservesetre*; Bruck Ferencz: *az alsóbb rendű állatok rhythmusos mozgása-*

ról különféle hatások befolyása alatt; Thanhoffer Lajos a sziv koszorús ütereinek megtelődéséről; Kriesch János a fogak fejlődéséről; Krusper István a középhőmérséklet meghatározásáról; Wartha Vincze a fénysugarak kémiai hatásáról; Krenner József a dobsinai jégbarlangról; Högyes Endre a Bunsen-féle szivófuvarról, mint lélegző készülékről; Thanhoffer Lajos a harántcsikolt izomrostok szövettani szerkezetéről; B. Eötvös Loránd az égi testek látszólagos alakjáról; König Gyula adatok a személyes észleleti hibák elméletéhez; Balogh Kálmán a khraton-chloralhydrat hatásáról az állati szervezetre; Horváth Géza a rovarvilág szerepéről a növények megtermékenyítésében; Högyes Endre a Hüter-féle ülneménnyről; ugyanő némely gázok hatásáról a tüdőbeli keringésre; Heller Ágost a levegő mozgásáról hajlott és elágazó csövekben; Lengyel Béla a brómzúst érzékenységről a vörös fénysugarak iránt; ugyanő az ozon behatásáról szénkönyvekre; ugyanő az ozon oldhatóságáról vízben; és végre Wartha Vincze mérlegszerkezetekről. Összesen 15 előadótól 26 előterjesztés.

A természettudományi estélyeken következő tagtársaink tartottak előadásokat: Hirschler Ignác a rövidlátásról; Kriesch János a korálokról; Lengyel Béla a lassú égésről; Navratil Imre a gégetükör történelméről és jelentőségéről; Szabó József az Aetna legutóbbi kitörése alkalmával szerzett tapasztalatairól, Szócsek József apró időközök és nagy sebességek méréséről; Heller Ágost az üstökösök physikájáról; Than Károly a légnemű testek szinképéről; Kohngyula két estélyen, a hang színézetéről; és végre Szabó József a bécsi világtárlat drágaköveiről. Összesen 9 előadótól 11 előadás.

A szakgyűlések a m. tud. Akadémia, elnöksége engedelméből a heti ülések termében, a természettudományi estélyek pedig, a tudomány egyetem rektorának és a vegytani intézet igazgatójának szivességéből, a vegytani intézet nagy előadási termében tartattak.

Társulatunk igazgató közege, a 24 tagú választmány a legutóbbi közgyűlés óta 9 ülést tartott. Tanácskozásai és határozatai részletes taglalásába nem ereszkehetem, ámbár örömmel valloim be, hogy e tanácskozások adták még titkári működésünkhöz a kellő zsinórmértéket; határt kell szabnom hálánk kifejezésének, s kényszeritenem kell magamat,

hogy csupán a sarkalatos intézkedések vázlatos előterjesztése mellett maradjak.

A tavali közgyűlés azon határozata következtében, hogy társulatunknak ezen-túl nők is lehetnek tagjai, a választmány megbízott az alapszabályoknak e szerint való módosításával és a m. kir. belügyminiszteriumhoz jóváhagyás végett leendő fölterjesztésével. — Ez megtörtént, az alapszabályok helyben hagyat-tak és a megerősítő záradékkal ellátva visszaérkeztek.

A tavali közgyűlés arra utasította a választmányt, intézzen társulatunk tag-jaihoz felhívást, melyben kéressenek föl az alaptőke gyarapításához alapítványok tételével vagy az örökítő tagsági díj be-fizetésével hozzájárulni. — A felhívás szétküldetett, s bár a rákövetkező sze-rencsétlen idők az ily kérelmek teljesí-tésére legkevésbbé sem voltak kedvezők, aránylag mégis elég szép eredményt ér-tünk el. 1873 május 10 óta társulatunk pártoló, illetőleg örökítő tagjaivá lettek a következők.

Békési Gyula	60	frt.
Bene Rudolf	100	„
Csengeri Antal	100	„
Domanitzky István	105	„
Hamaliár Károly	60	„
Ipolyi Arnold	60	„
Jedlik Ányos	100	„
Kállai Béni	100	„
Karlovsky Zsigmond	100	„
A kereskedő ifjak társulata Buda- pesten	100	„
Koller Ferencz	60	„
Leutner Károly	105	„
Margó Tivadar	200	„
Ney Béla	100	„
Orbay Antal	60	„
Palczer Ernő	60	„
Petrovits Gyula	100	„
B. Podmanitzky Frigyes	100	„
Rába Miklós	60	„
Steszél Lajos	100	„
Szandtner Henrik	60	„
Szily Kálmán	200	„
Than Károly	200	„
Thurzó Gábor	60	„
Wagner János	105	„
Ybl Miklós	100	„

Számra 26-an, kik is az alaptőkét állampapirokban és készpénzben összesen 2555 frttal gyarapították.

Ugyancsak a tavali közgyűlés arra utasította a társulat választmányát, hogy a kérdést, minő modalítások mellett lehetné a társulat pénzeinek kezelését valamely pénzüntézetre ruházni, vessé alapos és beható tanulmány alá, s a legközelebbi közgyűlésen tegyen följöle részletes jelentést. — A választmány

haladéktalanul hozzá is látott e dologhoz, mindjárt első ülésén, február 8-án, hétfőn bizottságot küldött ki a kérdés tanulmányozására; a mint azonban az ismeretes események, melyek legjobb hitelű pénztézeteket rendítettek meg alapjaikban, beállottak, a választmány jobbnak látta egyelőre a kérdés tárgyalásával felhagyni, s a megoldást más alkalomra halasztani.

Ezzel kapcsolatban említést kell tennem a választmány egy intézkedéséről, mely ugyancsak a pénzkezelésre vonatkozik. A választmány ugyanis még a február 8-iki ülésen elhatározta, hogy a társulat alapítókéje, mely ekkoráig takarékpénztárban volt elhelyezve, a többet jövedelmező s idővel kisorsolás alá kerülő állampapírokba s földhitelintézeti záloglevelekbe fektetendő. E határozat értelmében a társulat alptványi pénzein földterhermentesítési s szőlőváltási kötvények és földhitelintézeti záloglevelek vásároltatván, az alapítványok névleges értéke közel 2000 forinttal magasabbra emelkedett.

Mielőtt a társulatunk megbízásából készülő tudományos munkálatok előterjesztésére térnék át, megemlítem még, mit különben a helybeli tagok úgy is mindannyian tudnak, hogy a társulat könyvtári és hivatali helyiségei, a m. mérnök- és építész-egylet és a társasággal egyetértőleg, a dunaparti Stein-féle házból a Lloyd-épület második emeletére tétettek át.

Társulatunk megbízásából jelenleg a következő munkálatok vannak folyamatban:

1) Kerpely Antal úr, a selmeczi bányász-akadémia tanára, a vas- és legfőbb vegyületei és ötvényei physikai és chemiai tulajdonságainak vizsgálatával van megbízva, elméleti és gyakorlati szempontból, különös tekintettel a magyarországi nyerstermékekre. Tiszteletdíja 2000 forint.

Kerpely tagtársunk e hó 13-án kelt jelentése szerint: a nagyterjedelmű munka kivételére szükséges anyagok, valamint készülékek már be vannak szerezve, az eljárás, melyet az egyik vagy másik kísérletnél követni szándékozik, meg van állapítva, s így az egész munkának legalább is $\frac{1}{8}$ része már teljesítve van. A bécsi világiállítás közbejötté nélkül, mely Kerpely urat több irányban hivatalosan elfoglalá, a munka már közel lenne befejezéséhez. A munka beküldésének határidejét, Kerpely úr kértére, a választmány egy évvel meghosszabbította.

2. S c h e n z l G u i d o úr, az or-

szágos meteorologiai és földdelejjégi intézet igazgatója, az eddigi valamint még ezután eszközzendő mérések alapján, Magyar- és Erdély-, Horvát- és Tótország magnetographiai térképeinek elkészítésével van megbízva. Tiszteletdíja 1500 frt.

E végből Schenzl tagtársunk 1873 folytatában 3 nagyobb kirándulást tett Kurländer Ignác és Roller Máttyás urak kíséretében. Összesen 15 helyen, ú. m. Ó-Gyallán, Herenden, Bakonybélben, Feldbachon, Kis-Czellben, Salgó-Tarjánon, Breznó-, Selmecz- és Körmöczbányán, Árva-Várallján, Zsolnán, Trencsényben, Gödingen, s végre Hatvan- és Egerben mind a 3 magnetikai elem pontosan s néhol többszörösen is meghatározottat.

3) H e r m a n n O t t ó úr, az erdélyi muzeum volt conservatora megbízott „Magyar- és Erdélyország pókfaunája” kimerítő leírásának elkészítésével és az erre szolgáló természeti tárgyak összegyűjtésével. — Tiszteletdíja, az utazási költségeket is beleértve, összesen 2000 forint.

Hermann úr az 1873-ik év tavaszát és nyarát arra használta, hogy az erdélyi muzeum és a magyar nemzeti muzeum birtokában már meglevő anyagot új gyűjtésekkel kiegészítette; e célból beutazta a Duna alsó részeit, a Tisza és a Hegyalja vidékét, a Mátra hegységét és vidékét, a Kárpátokat és végül a dunántúli területet. — November hónapban H. úr Pestre érkezvén, a Margó Tivadar tanár úr elnöklete alatt működő állattani bizottságunkkal részletesen megismertette eddigi működését, s az összegyűjtött anyaggal bemutatta egyszersmind gyűjtési naplóját, jegyzeteit s a már dolgozott részeket és rajzlapokat. Jelenleg Bécsben, a cs. Naturalien-Cabinetben az irodalmi források felhasználásával és a gyűjtött anyag meghatározásával foglalkozik, s a jelen év október végeig a kész művet a gyűjtött és meghatározott anyaggal s minden hozzátartozóival együtt át fogja a társulatnak szolgáltatni.

4) K a r l J á n o s úr, segédőr a nemzeti muzeumnál a magyarországi édesvízi halak természetrajzának kidolgozásával bízott meg. Műve két részből fog állani: az I. részben a halak külső és belső alkotását, a magyarországi halak földrajzi elterjedését hazánk különféle vizeiben, egybevetve a szomszédországok halfaunájával fogja előadni; a II-ik részben a családok, nemek jellemzésén kívül a fajok hű és kimerítő leírását, s a mennyire lehet a fajok képét is fogja közölni. — Tiszteletdíja 1200 frt., megjegyeztetvén, hogy ha több rajz mellék-

lése következtében a műköltége 1200 forintnál valamivel többre is találna rúgni, a választmány, a mű nagyfontossága tekintetéből az ez által okozott kiadásokat is hajlandó fedezni.

5) **Bartsch Sámuel** úr, tanítóképző intézeti tanár Baján megbízott az Alduna és Tisza mentében előforduló keréklyónyok (rotatoriák) kutatásával és megvizsgálásával. Munkálkodása eredményét a tudomány mai színvonalán álló önálló monographiává fogja feldolgozni, s azt a megkívántató pontos rajzokkal kíséрни. Tiszteletdíja 500 forint.

6) **Horváth Géza** úr, őrségéd a m. nemzeti muzeumnál, a társulat megbízásából a magyar fauna bodobácsféleinek (lygaeidáinak) magánrajzát készíti. Monographiája magában foglalandja a Magyar-, Erdély- és Horvátország területén előforduló lygaeidáknak rendszeres természetrajzát, a boncz- és életten kellő figyelembe vételével. Tiszteletdíja 300 forint.

7) **Krenner József**, műegyetemi tanár úr, a társulat megbízásából, a múlt évi húsvéti szünetében a dobsinai jégbarlangot tanulmányozta, s arról több képet készített. Tanulmányairól előleges jelentését május 14-én terjesztette a szakgyűlés elé. Jelenleg Krenner úr munkája részletes kidolgozásával és a rajzlapok készítésével foglalkozik. Biztos reményünk van, hogy az utazási idény megnyitára „A dobsinai jégbarlang leírása” meg fog jelenni.

8) **Kruspér István** és **Szily Kálmán** műegyetemi tanárok a régi magyar mértékekre vonatkozó, s a nagy közönség használatára szolgáló értekezés megírásával bíztattak meg. A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter úr ugyanis felszólította a társulatot, hogy a Rumler Károly, bécsi mérték-hitelesítő-hivatali volt igazgató úr magántulajdonában levő idevágó becses adatokat szereznék meg és dolgoztatná fel. — Rumler úr a választmány meghívására a múlt év április havában Pestre jött, s a kívánt adatokat egész terjedelmökben át is szolgáltatta. — Rumler úr tiszteletdíja az utazási költségekkel együtt 463 forintra rúgott.

A lefolyt 1873-ik év alatt a megbízásból készült munkák közül kettő nyújtatott be és bíraltatott meg, ú. m. a **Stahlberger Emil** fumei tanár úré, ki a fumei árapály- és dagályról általa tett megfigyeléseket dolgozta fel; és **Staub Mór**, reáliskolai tanár úré ki a Bécsben és Salzburgban összeállítatlanul heverő növény- és állatfejlődés-

tani megfigyeléseket, melyek eddig Magyarországon tételtek, gyűjtötte össze. — Az elsőben említett mű már sajtó alatt van, s — bár a nyomtatás lassan haladhat, minthogy a javító ívek Fiumébe küldendők — mégis reményünk van, hogy a jelen év első felében bizonyosan meg fog jelenhetni. A másik, t. i. Staub uré, már természeténél fogva sem látszik alkalmasnak arra, hogy egész terjedelmében kiadassék. A nagy fáradsággal és türelemmel összeállított gyűjtemény társulatunk levéltárába tétetett le, honnan az érdeklött szakférniak által mindenkor kikölcsönözhető.

Mindezekből meggyőződhetik a t. közgyűlés, hogy a nyílt pályázat szabadon választott feladat megoldására önként tett ajánlkozással, a mi viszonyaink között, sokkal célirányosabb mint a titkos pályázat előre kítűzött feladatra. Mióta b. Eötvös Loránd tagtársunk indítványára a nyílt pályázat eszméjét elfogadtuk, pedig annak még két éve sincs, már is eléggé élénk munkásságot vehetünk észre a hazánkat érdeklő természet-tudományi kutatások terén; holott az eddig követett eljárás: „pályázati hirdetés meghatározott feladatra” nálunk még alig vezetett egyszer-kétszer teljes sikerre. Társulatunknak ez utóbbi tekintetben szerzett szomorú tapasztalatait a lefolyt év — fájdalom — ismét szaporította. Méltóztatik emlékezni, hogy társulatunk már 1869 óta azon van, hogy magyar nyelven egy, a műveltebb közönség igényeihez mért „mezőgazdasági vegytan” készíttessék, különös tekintettel a magyarországi termelési viszonyokra. Először pályázatot hirdetett. Mi lett az eredmény? Egyetlen pályamű sem érkezett be. Azután fölkért társulatunk két, ismert tehetségű szakférfit a mű elkészítésére. Mi lett az eredmény? A fölkértek fél év múlva visszaléptek a mű megírásától. De azért nem csüggedtünk el, nem hagytunk fel a reménnyel, hogy a kítűzött feladatot megoldathatjuk. Újból pályázat hirdettetett, s ennek következtében, huzamos tárgyalások után, a mezőgazdasági vegytan megírásával Schvarczér Viktor úr, a debreczeni országos gazdasági felsőbb tanintézet tanára bízott meg. Azt véltük, hogy most már, ha nehezen is, de mégis czélt érünk. S ime, pár héttel ezelőtt Schvarczér Viktor úrtól azt a tudósítást vesszük, hogy a mezőgazdasági vegytan megírásáról, beállott körülmények s nagy elfoglaltsága következtében, kénytelen lemondani. Mindebből mi a tanulság? Tisztelt közgyűlés! A választmány szerint véleménye az, hogy nálunk nem czélszerű egy bizonyos meghatároz-

zott feladatot tűzni ki a megoldásra. Sokkal helyesebb, ha a társulat alkalmat nyújt, hogy kiki előadhassa, mivel foglalkozik, mily irányban szeretne kutatásokat tenni, s azután a társulat választ a bejelentett ajánlkozások közül. Ezen eljárás követését ajánlja a választmány továbbra is.

Társulatunk *könyvkiadó* vállalatában a lefolyt év alatt jelentek meg az első kötetek, ú. m. „A jelen geológiája“ Cotától, fordította Petrovits Gyula, átvizsgálta Hofmann Károly; „A fajok eredete“ Darwintól; fordította Dapsy László, átvizsgálta Margó Tivadar; „Előadások az elemi élettan köréből“ Huxleytől, fordította Magyar Sándor, átvizsgálta Balogh Kálmán. Sajtó alatt van: „A fajok eredete“-nek 2-ik kötete, s legközelebb sajtó alá kerül: Tyndall „A melegség mint mozgás“ című nagyhírű műve, fordította Jezsovics Károly és átvizsgálta Szily Kálmán.

Miután könyvkiadó vállalatunkra már a múlt közgyűlésig 1100-on felül irtak alá, a megjelent kötetek 1500 példányban kerültek ki a sajtó alól. Minthogy azonban az aláírók közül kevés híján 200-an nem feleltek meg a magukra vállalt kötelezettségnek, és példányukat nem vették át, jelenleg még több mint 500 példány áll az érdeklött közönség rendelkezésére.

Pár szóval meg kell még emlékeznem a társulat folyóiratáról, a „Természettudományi Közlöny“-ről is. A múlt évben megjelent 12 füzet 35 nagyobb cikket és 96 kisebb közleményt, összesen 131 dolgozatot hozott. Munkatársaink száma ez évben 44 volt.

Munka után pihenés! Munkás társaink után emlékezzünk meg azokról, kik már örök pihenésre tértek. Egy év sem ragadott el közülünk annyi áldozatot, mint éppen a közelebbi. Elvesztettük Kubinyi Ágostont, ki e társulatnak már alakulásakor buzgó tagja és több éven át elnöke volt; elvesztettük Kovács Gyulát, társulatunk volt alelnökét; el Dorner Józsefet, választmányunknak több ízben tagját, el Pólya Józsefet, ki még halála napján is megemlékezett társulatunkról; el Czermák Jánost, ki idegen létére hazánkat úgy becsülte és szerette. De nem! Nem folytatom e gyászjegyzéket; érezzük, ha föl nem frissítem is, a veszteségeket.

A halál a lefolyt évben 61 rendes tagjától fosztotta meg társulatunkat. Önként kilépett 46. 24 pedig örökítő vagy pártoló taggá lett. Levonván e számok összegét a rendes tagok tagok tavali létszámából 3477-ből, maradna: 3346. De a legutóbbi közgyűlés óta társulatunkba

ujjonnan 462-en léptek be, úgy hogy a rendes tagok jelenlegi létszáma 3808.

Tisztelt közgyűlés! E közel négyezer tagú intelligens szövetségben nem csekély erő rejlik! E szövetséget továbbra is fenntartani, a benne rejlő erőt mind jobban és jobban kifejteni — ez lesz a feladat, mit a nyomunkba lépő tisztikarnak megkellendő majd oldania.

III.

PÉNZTÁRNOKI JELENTÉS.

— Leutner Károlytól. —

Tisztelt közgyűlés! Részletes előterjesztésem társulatunk múlt évi bevételéről, kiadásairól és vagyoni állásáról ki lévén osztva a tisztelt közgyűlés tagjai között, úgy hiszem, helyesebben cselekszem, ha a helyett hogy az egyes tételeket egyenként felolvasnám, inkább egy átnézetes képet iparkodom rajzolni nem csak a lefolyt évrnek, hanem az egész trienniumnak pénztári forgalmáról.

A triennium kezdetén a társulat érték- és pénzkészlete összesen 14,138 frt 87 krra rúgott.

1871-ben a valódi bevétel	14,909 frt 60 kr.
1872-ben a valódi bevétel	24,678 „ 7 „ és
1873-ban a bevétel volt készpénzben	25,358 „ 80 „
1873-ban állampapírokban és kötelezvényekben	1925 forint, tehát
1873-ban a bevétel összesen 27,283 frt 80 kr., tehát az összes bevétel a triennium alatt 66,871 frt 47 kr.	

1871-ben a kiadás 14,524 frt 90 krra, 1872-ben 14,566 frt 14 krra, és 1873-ban 25,409 frt 59 krra, tehát összesen 54,500 forint 63 krra rúgott. Ez összegből tisztán tudományos czélokra, tehát a Természettudományi Közlönyre, könyvek kiadására, tudományos munkálatok díjazására és a könyvtár gyarapítására 35,666 frt 43 kr. fordított, tehát az egész kiadott összegnek $65\frac{1}{2}$ százaléka.

A társulat érték- és pénzkészlete 1871-ben 384 frt 70 krral, 1872-ben 10,111 frt 93 krral és 1873-ban 1874 frt 21 krral gyarapodott. — Ha ehhez hozzá vesszük még azt, hogy 1873-ban 5763 frt 16 kron 7262 frt 20 kr. névleges értékű állampapírok vásároltattak, s hogy ennek következtében az értékészlet névlegesen 1499 frt 34 krral emelkedett; úgy az érték- és pénzbeli gyarapodás a lefolyt triennium alatt 13,870 frt 18 kr.

Mit ha a triennium elején meglevő készlethez adunk, és egy a múlt évben választmányi határozat következtében a

Kiadás:

1. A társulat közlönyére	5969	frt.	85	kr.	
2. „ „ könyvtárára	1287	„	71	„	
3. „ „ népszerű előadásaira	387	„	20	„	
4. „ „ kisebb nyomtatványaira.	214	„	50	„	
5. „ „ irodai költségeire	57	„	88	„	
6. „ „ oklevelek kiállítására	192	„	90	„	
7. „ „ posta költségeire	216	„	58	„	
8. „ „ szállásbéré 3 negyedévre (világítás stb. 2 $\frac{1}{3}$ évre).	910	„	—	„	
9. A társulat helyiségeinek fűtésére és világítására	357	„	71	„	
10. „ „ számára szerzett butorokra és eszközökre	603	„	79	„	
11. „ „ tisztviselői díjazására	2766	„	98	„	
12. „ „ szolgái fizetésére	1179	„	22	„	
13. „ „ vegyes költségeire	117	„	47	„	14261
14. A könyvkiadó vállalat összes költségeire 1873. évben			7485	„	47
15. Az országos segélyből fedezendő költségekre összesen.			3662	„	33
Összes kiadás			25409	frt.	59

Jegyzet. A fentebbi kimutatás szerint a könyvkiadó vállalat bevétele (13-ik sz.) és kiadása (14-ik sz.) közt felmerült túlkiadás az említett vállalatnak múlt évről fennmaradt bevételi többletéből fedeztetett, mint ez a könyvkiadó vállalat számlájából részletesen kitűnik.

A KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT EGYES ALAPJAI
ÁLLADÉKÁNAK KIMUTATÁSA.

I.

AZ ALAPÍTVÁNYOK SZÁMLÁJA 1873-IK ÉV VÉGÉN.

	B e v é t e l :	Készpénz.	Állampapír és kötelezvény.
1) 1872-ik év végével átvétetett		5010	frt 25 kr.
„ „ „ „ állampapirokban		—	„ — „ 5155
„ „ „ „ kötelezvényekben		—	„ — „ 1400
2) 1873-ik évben a tagok befizettek	904	—	„ — „
„ „ „ „ állampapirokban		—	„ — „ 815
„ „ „ „ kötelezvényekben		—	„ — „ 1110
3) „ „ vásárolt állampapirok		—	„ — „ 7262
Összeg	5914	frt 25 kr.	15742

K i a d á s :

1) 7262	frt 50	krnyi névleges értékű állampapír vételére	5763	frt 16	kr.
2) Egy, választmányi határozat következtében a számadásból kihagyandó kötelezvény				200	frt — kr.
Összeg	5763	frt 16	kr.	200	frt — kr.
Levónván az alapítványok bevételének összegéből	5914	„ 25	„ és 15742	„ 50	kr-
a kiadási összeget	5763	„ 16	„ „ 200	„ —	„
Marad	151	frt 9	kr. és 15542	frt 50	kr.

II.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT FORGÓTÖKÉJÉNEK SZÁMLÁJA 1873-IK ÉV VÉGÉN.

B e v é t e l :

1) Az 1872-ik év végével maradt pénzkészlet	270	frt 20	kr.
2) „ „ „ „ a takarékpénztárban el- helyezett összeg	1152	„ —	„
3) Az 1873-ik évi összes bevétel	14419	„ 30	„ 15841

K i a d á s :

A kimutatott 1873-ik évi összes kiadás	14261	frt 79	kr.
Levónván az összes bevételből az összes kiadás, marad	1579	frt 71	kr.

III.

A KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT SZÁMLÁJA 1873-IK ÉV VÉGÉN.

1) Az 1872-ik év végével a takarékpénztárban volt összeg	2848 frt — kr.	
2) Az 1872-ik év végével volt pénzkészlet	— „ 5 „	
3) „ 1873-ik évi bevétel az évdíjából	4499 „ 50 „	
4) „ „ „ „ a bekötési díjakból	536 „ — „	7883 frt 55 kr.

K i a d á s :

1) Irói díjakra	2252 frt 50 kr.	
2) Fa- és aczélmetszetekre	611 „ 44 „	
3) Nyomatási költségekre	2741 „ 53 „	
4) Bekötésre	1015 „ — „	
5) Tiszti díjazásra	674 „ 92 „	
6) Apróbb nyomtatványokra és szállítási költségre	190 „ 8 „	7485 frt 47 kr.
Levonván az összes bevételből az összes kiadást, marad rendelkezésre		398 frt 8 kr.

IV.

A törvényhozás által országos érdekű kutatásokra és közleményekre megszavazott

ORSZÁGOS SEGÉLY SZÁMLÁJA 1873-IK ÉV VÉGÉN.

B e v é t e l :

Az 1872-ik év végével a takarékpénztárban volt összeg	8800 frt — kr.	
Az 1873-ik évi bevétel	5000 „ — „	13800 frt — kr.

K i a d á s :

1) Stahlberger Emil úrnak az „Árapály a fumei öbölben“ című munkáért	500 frt — kr.	
2) Kvassay Jenő úrnak a fentebbi munka lefordításáért	100 „ — „	
3) Rumler Károly úrnak a magyar alapmértékekre vonatkozó adatokért és utazási költségekre	463 „ 2 „	
4) Hermann Ottó úrnak utazási és gyűjtési költségre a Magyarország pókfaunája díjazásáért	1300 „ — „	
5) Krenner József úrnak a dobsinai barlang megvizsgálásáért	199 „ 31 „	
6) Staub Móricz úrnak az 1850—1870-ik évi állat- és növényphaenologiai följegyzések összegyűjtéséért	400 „ — „	
7) Bartsch Sámuel úrnak a magyarországi rotatoriák feldolgozására előleg	200 „ — „	
8) Schenzl Guido úrnak a magyarországi földdeleljességi viszonyok kikutatására	500 „ — „	3662 frt 33 kr.
Levonván az összes bevételből az összes kiadást, marad		10137 frt 67 kr.

ÖSSZESÍTETT KIMUTATÁS

a kir. m. Természettudományi Társulat állampapírokbán, kötelezvényekben és készpénzben levő vagyonáról.

A. Alapítványok kötelezvényekben	2310 frt — kr.
„ „ állampapírokbán	13232 „ 50 „
„ „ készpénzben	151 „ 9 „
B. A k. m. Természettudományi Társulat forgótőkéjének pénzkészlete	1579 „ 71 „
Összes tiszta vagyon	17273 frt 30 kr.
Összehasonlítva az 1872-ik évben kimutatott vagyonnal	11569 frt 70 krral
az 1873-ik évre 5703 frt 60 krnyi vagyonszaporodást mutat fel.	

IV.

KÖNYVTÁRNOKI JELENTÉS.

— Somogyi Rudolftól. —

Tisztelt közgyűlés! Az 1873 január 15-ikén tartott közgyűlés alkalmával előterjesztett könyvtári jelentésemben a társulat könyvtárának állapotáról szóló rész-

letes jelentést a három évi cyclus végére tartottam fel.

Három évi, ha pedig 1863 jan. 21-én történt elsőizbéli megválasztásomat veszem tekintetbe, éppen ma tizenegy évi megbízatásom és hivataloskodásom ideje most már letelvén, a könyvtár állapotáról szóló részletes jelentésemet a következőkben terjesztem elő:

A könyvtárnak 1863-ik évben történt átvétele alkalmával a könyvtárban volt	432 munka		
1866-ban már (l. az 1-ső címjegyzéket, 1866)	563 „	1563	kötetben
1867 végén	601 „	1633	„
1868 és 1869-ben a költözködés és újbóli rendezés miatt részletes jelentés nem terjesztetett elő.			
1870 végén (l. a 2-ik címjegyzéket, 1871)	1310 „	2840	„
1871	1486 „	3171	„
1872 „ hozzászámítva a Dr. Bene Rndolf úr által ajándékozott 1029 munkát 1557 kötetben, volt a könyvtárban	2629 „	4728	„
1873 folytán hozzájött	128 „	258	„

És így a könyvtárnak jelenlegi állása 2757 munka 4986 kötetben.

Az 1873-ik évben átvett könyvek, a különböző szakokra osztva, következő számokban tűnnek elő:

Már régebben meglevő folyóiratok és tudományos intézetek kiadványainak folytatásául érkezett		113	kötetben
Új folyóiratok és tud. intézetek kiadványa	9 munka	15	„
Állattan	9 „	12	„
Ásvány-, föld- és őslénytan	12 „	13	„
Élet- és boncztan	12 „	12	„
Gazdaságtan	8 „	9	„
Nép-, út- és földleírás	14 „	14	„
Növénytan	8 „	8	„
Természettan, csillagtan és meteorologia	25 „	26	„
Vegytan	10 „	10	„
Vegyések	21 „	26	„
Összesen	128 munka	258 kötetben.	

1872-ik év végével társulatunk 52 tudományos intézettel állott csereviszonyban.

1873-ik év folyama alatt csereviszony köttetett:

1) Verein der Naturkunde in Reichenberg;

2) Verein für Naturkunde in Oesterreich ob der Enns in Linz, és

3) Naturforscher-Gesellschaft in Danzig — és így azon tudományos intézetek száma, melyekkel ezidőszertint csereviszonyban állunk, 55.

A könyvtár az elmúlt évben 593 esetben összesen 107 tagtársunk által használtatott, míg 1872-ben 93, 1871-ben 76 és 1870-ben csak 46 tag által; tehát haladásunk itt is látszik.

Hogy a könyvtárnak jelenlegi értékét kimutathassam, egybe állítottam mind azon összegeket, melyeket társulatunk keltetése óta a könyvtárra költött:

1841-től 1865-ig	1702 frt 29 kr.
1866-ban	148 „ 26 „
1867-ben	115 „ 12 „

1868-ban	322 „ 75 „
1869-ben	1030 „ 86 „
1870-ben	990 „ 72 „
1871-ben	5045 „ 54 „
1872-ben	1726 „ 25 „
1873-ban	1287 „ 71 „

tehát összesen . . . 12,369 frt 50 kr.

Ha ezen összeghez még hozzá számítjuk a részint csere-, részint pedig ajándékkönyvek értékét, társulatunk összes könyveinek értéke mintegy 20,000 forintra tehető.

Könyvtárunk több ízbeni hirczolkodás után most már végre szakok szerint rendezve, s részben számszámokkal ellátva fel van állítva, úgy hogy annak használata s az egyes munkáknak felkeresése igen meg van könnyítve. Elismerem, hogy a könyvek használatát egy vagy más irányban még inkább lehetett volna könnyíteni, de legyen meggyőződve a t. közgyűlés, hogy a mi tőlem telhetett, mindent megtettem. Megtettem mindazt, mit az adott körülmények között tenni lehetett.

A pénztárnoki jelentéssel kapcsolatban jelenti az elnök, hogy a választmány a közgyűlést megelőzőleg a pénztárt az összes könyvekkel és számadásokkal együtt bizottságilag megvizsgáltatta, s a kiküldött bizottság mindent teljesen rendben talált.

A könyvtárnoki jelentésre vonatkozólag felolvastatik a könyvtár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése, mely szerint a könyvtár minden hozzátartozóival együtt teljesen rendben találtatott. Minthogy azonban számos folyóirat hiányos, mivel egyes számaikat a tagok térítvény nélkül viszik ki, a bizottság azt ajánlja, hogy csak a legújabb számok tessenek ki közhasználatra, a régiebbek pedig külön szekrényben helyeztetvén el, csak a tagok külön kivására adassanak ki, az olvasóteremben leendő használatra.

Elnök ajánlja a közgyűlésnek, hogy ezen jelentések alapján a pénztárnok és könyvtárnok 1873-ra a felelősség alól felmentessék.

Felteszi egyszersmind elnök a kérdés, van-e a közgyűlésnek a tiszti jelentésekre valamely észrevétele?

Berecz Antal nem tartja elegendőleg nyilvános eljárásnak, ha a pénztárt csupán a választmány vizsgálhatja meg; azt óhajtáná, ha a közgyűlés küldene ki a maga kebeléből néhány tagból álló bizottságot, mely a vizsgálatot megajtván, arról ugyancsak a közgyűlés színe előtt jelentést tegyen.

A felvett kérdésre vonatkozólag eszmecsere fejlődött, melyben Takách János, Dapsy László, Szily Kálmán és ismételve Berecz vettek részt. — Miután konstatáltatott, hogy a választmány a jelen esetben mind az alapszabályok rendelete, mind az eddigi szokás szerint teljesen korrektül járt el, s minthogy a Berecz úr ajánlotta mód a pénztár megvizsgálására a jelen közgyűlés tartama alatt tényleg ki sem vihető, — a jövőre követendő eljárásra nézve, Takách úr indítványára, a közgyűlés abban állapodik meg, hogy a szavazások eredményének kihirdetése után a jelen közgyűlés nevezzen ki három nem választmányi tagból álló bizottságot, kik a jövő 1875-ik évi közgyűlés előtt a pénztárt minden hozzátartozóival együtt megvizsgálják, s arról majdan az összeülő közgyűlésnek jelentést tegyenek. E mellett azonban teljes épségében hagyatik a választmánynak alapszabályilag meghatározott azon joga, hogy a pénztárt időnként bizottságilag is megvizsgálta. — Ezek után a közgyűlés mind a pénztárnok, mind a pénztár-vizsgáló bizottság jelentését egyhangúlag tudomásul veszi, s

ez utóbbi alapján a pénztárnokot a múlt 1873-ik évre a felelősség alól felmenti.

A könyvtárvizsgáló bizottság ajánlatát a közgyűlés elfogadja, s végrehajtás végett a választmánynak kiadja. — A könyvtárra vonatkozó jelentések tudomásul vétetnek.

Több észrevétel a tiszti jelentésekre nem tétetett, s a közgyűlés Máday Izidor indítványára a most lelépő tisztikarnak és választmánynak eddigi működéseért jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz.

Ezek után a titkár előterjeszti a jelen évben tartandó szakülések és természettudományi estélyek sorrendjét, mely egyhangúlag elfogadtatott.

Előterjeszti továbbá az évközben pártoló és örökítő tagsági alapítványt tett tagok névsorát (lásd a titkári jelentésben a 85-ik lapon), kik is egyhangúlag megválasztottaknak nyilvánítottak.

Jelenti továbbá, hogy a múlt közgyűlés óta összesen 462 rendes tag választatott meg, kiknek névsora havonként a közlöny borítékán közöltetett. E rendes tagok neveit a közgyűlés fölolvastatottnak tekintik, s választásukat helyben hagyja.

Végül előterjeszti a titkár, hogy az ország törvényhozása társulatunk számára „országos érdekű kutatások és közlemények“ czimén 1874-re 4000 frtot megszavazott, s így a nyílt pályázat kihirdetésének semmi sem áll útjában. Az 1872-ben elfogadott szabályzat szerint 1874-ben a *növénytan* került sorra.

Ajánlja továbbá a választmány, hogy a „népszerű gazdasági vegytan“ megírására eddig rezervált, de most ismét szabad rendelkezésre maradt 2000 frtra hirdetessék szintén nyílt pályázat, és pedig vegytani tárgyú munkálatokra.

A Schuster-féle alapítványból a következő *vegytani* pályakérdés kiegészését ajánlja a választmány:

„Vizsgáltsseki meg összehasonlítólág Budapest lakottabb részeiben a talaj levegőjének vegyalkata, különösen annak éleny, légeny és szénsavtartalma, úgy hogy a vizsgálat eredményét közegészségügyi szempontból értékesíteni lehessen.“

Jutalom a Schuster-féle alapítványból 400 forint. — Beküldési határidő 1875 október 31-ike.

Mindezen pályázatok kitűzését a közgyűlés helybenhagyja és kihirdetéseket elrendeli. (Az összes most kihirdetett és még függőben levő pályázatok szövegét a jelen füzet borítékán közöljük.)

Ezek után a netalán teendő indítványok tárgyalására került a sor.

Legelőször fölolvastatik K o n k o l y M i k l ó s bejelentett indítványára „egy 4

fővárosban építendő új csillagda érdekében.

Az indítvány behatóbb indokolás alapján a következőket ajánlja a közgyűlésnek ;

„Mondja ki a Természettudományi Társulat, hogy süükségszerűnek tartja és elfogadja egy csillagdának fővárosunkban leendő építtetését, és ennek kivételére minden kedvező alkalmat igyekezni fog felhasználni“.

Az indítvány fölött eszmecsere szövődött, melyben b. Eötvös Loránd, Berecz Antal, Dapsy László és Szily Kálmán vettek részt, s a közgyűlés egyhangúlag kimondja, hogy az indítványt elveiben teljesen helyesli, azt egész terjedelmében elfogadja és magáénak nyilvánítja. — Nem tartja azonban czélszerűnek, hogy a kivétel, illetőleg a megvalósítás módozatai ezalkalommal tanácskozás tárgyává tétessenek, hanem mint alapos körületekintést és behatóbb átgondolást igénylő tárgyat a leendő választmányhoz teszi át.

Dapsy László azt indítványozza, hogy külföldi intézetek példájára, a társulat lelépő elnöke és első titkára, azon esetben ha újra meg nem választatnék, vagy ezen tisztét más okból nem lenne hajlandó tovább viselni, — lelépése után a választmány állandó tagjának nyilváníttassék. — Az indítvány át-tétetik a leendő választmányhoz, mely arról a jövő közgyűlésnek jelentést lesz teendő.

Több indítvány nem tétetett.

A jelen Közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére Egresy Rezső, Konkoly Miklós és Tormay Béla neveztetett ki.

Ezek után az elnök a társulat összes tisztviselőivel együtt a közgyűlés kezeibe leteszi eddigi megbízatását, s a gyűlés rövid időre felfüggesztetik.

Nehány percnyű szűnet múlva vá-

lasztási elnöknek Takách János, jegyzőnek Dapsy László szó-líttatik fel, s minthogy a szavazatszedő-bizottság munkájával időközben teljesen elkészült, nyomban kihirdtetetik a vá-lasztások eredménye, mely a következő.

Absolut szótöbbséggel megválasztattak :

Elnök : Than Károly.

Alelnökök : Balogh Kálmán, Say Mór.

Első titkár : Szily Kálmán.

Másodtitkár : Petrovits Gyula.

Könyvtárnok : Somogyi Rudolf.

Pénztárnok : Leutner Károly.

Választmányi tagok :

Allattanra : Margó Tivadar, Kriesch János, Frivaldszky János, Karl János.

Asvány- és földtanra : Hofmann Károly, Hantken Miksa, Krenner József, Szabó József.

Élettanra : Thanhoffer Lajos, Hirschler Ignác, Jendrassik Jenő, Hőgyes Endre.

Növénytanra : Jurányi Lajos, Klein Gyula, Borbás Vincze, Dapsy László.

Természettanra : Stoczek József, Bárá Eötvös Loránd, Heller Ágost, Berecz Antal.

Vegytanra : Lengyel Béla, Wartha Vincze, Balló Mátyás, Nendtvich Károly.

E választásokat a közgyűlés tudomásul veszi.

Than Károly, ismét megválasztott elnök, köszönetet mond maga és tisztársai nevében a közgyűlésnek megtisztelő bizalmáért, s az elnöki széket újból elfoglalva, kéri a jelen gyűlés határozatának megfelelőleg a számvizsgáló bizottság tagjainak kijelölését.

Az 1873 ik évi számadások megvizsgálására a közgyűlés, Takách János, Egresy Rezső és Máday Izidor rendes tagokat küldi ki.

Ezek után a közgyűlés berekesztetett.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.